

Борис Новосељцев

Криза политике несврставања у другој половини 1960-их година и разговори руководиоца Индије, УАР и Југославије у Делхију 1966. године

*„Данас несврстани, а сутра ће се већ придружити“¹
Ј. В. Андропов у разговору са југословенском
делегацијом у СССР (1966)*

Друга половина 1960-их година постала је доба кризе у политици несврставања. Међународна активност несврстаних држава се стишавала, умањило се њихов утицај у свету, међу њима су нарастале несугласице. На крају су се неблоковске земље показале неспособним за доношење заједничких решења о најважнијим проблемима, међу њима и о питању одржавања нове конференције, а неке од њих су сасвим одустале од политике несврставања. Поменуте тешкоће имале су своје спољне и унутрашње разлоге.

Политика несврставања је највише утицаја и међународни одјек имала у кризним моментима Хладног рата, када су мирољубива политика ванблоковских земаља и њихови позиви на компромис светској заједници изгледали као начин да се спречи клизање света у амбис нуклеарне катастрофе. Средином 1960-их година руководиоци СССР-а и САД научили су да избегавају директне конфронтације, које су претиле да се претворе у борбе огромних размера. Чак и у случају спорних момената, таквих као што је на пример рат у Вијетнаму, стране су се уздржавале од директних претњи на адресу оног другог.

На чело суперсила дошли су други лидери. Промене које су уследиле у њиховој спољној политици утицале су на промену међународне ситуације, која сада није била тако повољна за Југославију и друге несврстане земље као почетком 1960-их година.

Ако је Н. С. Хрушчов сматрао да је кључни задатак совјетске спољне политике повећање броја социјалистички оријентисаних држава, Л. И. Брежњев се, на првом месту, залагао за јачање јединства социјалистичког блока. Совјетски руководиоци су још увек гледали на несврстане као на прелазну фазу у развоју земаља Трећег света, од стања колонијалне зависности ка изградњи социјализма. Онолико колико Хрушчов није жалио новца помажући „прогресивним режимима“ земаља Азије и Африке, толико се Брежњев није спремао

¹ Дипломатски архив Saveznog ministarstva за inostrane poslove, Poverljiva arhiva. (Даље - DASMIP PA.) 1966, SSSR, f-163, 410404, Bilateralni odnosi.

да узалуд троши средства за подржавање оних који нису могли да пређу на социјализам у скоријој будућности и нису имали стратешки значај за совјетску спољну политику. За њега је Трећи свет пре свега био сфера борбе за утицај са Кином и САД. „Све мање се поклања пажња мирној коегзистенцији, а све више – борби против империјализма“,² констатовали су југословенски аналитичари.

На ванблоковске земље се сада гледало као на непосредну „резерву социјализма“ и те земље нису сматране равноправним партнерима.³ У свом говору пред југословенском делегацијом овај став је фигуративно илустровао Ј. В. Андропов: „Данас несврстани, а сутра ће се већ придружити“.⁴ У неким случајевима совјетско руководство се чак вратило на концепцију „ослонца на прогресивне снаге“, подржавајући комунистичке партије које су биле опозиција владајућим режимима у ванблоковским државама.⁵

Нови курс Совјетског Савеза рачунао је на „постепено уједињење свих социјалистичких, неопредељених, прогресивних држава у јединствени блок прогресивних снага“.⁶ Пошто је Москва још од времена Октобарске револуције била склона да стави знак једнакости између интереса совјетске државе и интереса светског радничког покрета у целини, несврстане земље, које нису биле спремне да јој иду у сусрет, с њене тачке гледишта нису деловале у интересу СССР-а, што значи ни у интересу социјализма. Такав став се, међутим, може разумети ако се узме у обзир да је за већину лидера држава Трећег света идеолошки курс био у већем или мањем степену начин за добијање економске помоћи од суперсила, као и кредита по повољним условима.

Доласком на власт Л. Џонсона, САД су се одрекле „стратегije мира“, коју је спроводио Џ. Кенеди, и често су ишле на директно мешање у ствари независних држава (у Конгу, Доминиканској Републици, Вијетнаму и Камбоџи) и примену војне силе. По мишљењу југословенских аналитичара, „један од основа формирања такве политике била је оцена према којој СССР неће поћи на заостравање односа и директну конфронтацију, ако САД демонстрира своју заинтересованост за добре односе, као и уважавање непромењеног стања у Европи, где се највише осећају совјетске позиције“.⁷

Као други и не мање ефективан инструмент ширења утицаја Вашингтона, остали су економска помоћ и финансијски кредити. У условима смањивања совјетских програма помоћи, повећавала се зависност земаља у развоју од САД.

² DASMIP PA, 1965, SSSR, f-159, 411220.

³ Исто, f-158, 43555, Telegram iz ambasade u Moskvi, 25.01.1966.

⁴ Исто, 1966, SSSR, f-163, 410404, Bilateralni odnosi.

⁵ Исто, 42490, Odnosi SSSR-Jugoslavija.

⁶ DASMIP PA, 1967, SSSR, f-143, 427425, Spoljna politika SSSR, 02.08.1967.

⁷ Arhiv Jugoslavije, F. 837, Kabinet Predsednika Republike (Даље - АЈ КРР.) I-2/26–3, Put J. В. Tita u SSSR, 18.06–01.07.1965 // Informativni materijal o SSSR.

У односу на политику несврставања, Џонсонова администрација је имала тврђи став него Кенедијева. Резултати Београдске и Каирске конференције више су ишли на руку Москви него Вашингтону.

Међународна ситуација се компликовала јачањем улоге Француске и Кине и њихових претензија да достигну статус водећих светских држава. У перспективи су на овакав статус могли да претендују Јапан и Савезна Република Немачка.

Активност Кине је, као и раније, била повезана са њеним намерама да буде на челу савеза земаља Јужног света и заузме доминирајући положај у афро-азијском региону.⁸ Несврстане државе је Пекинг сматрао препреком на путу реализације својих геополитичких замисли.

Француска је покушала да постане лидер и покровитељ ванблоковских земаља, пре свега бивших француских колонија, и да увуче у орбиту свог утицаја низ западноевропских држава. С тим циљем Париз је предузимао „врло опрезне покушаје да дискредитује позицију Југославије, као сувише „проамеричку“.⁹

Средином 1960-их година основне зоне сукоба преместиле су се из Европе у Азију и Африку. Територије које су биле на периферији светске политике, неочекивано су се нашле у самом њеном центру. Азија се претворила у клупко противречности, у којем је Вијетнамски рат био тек врх леденог брега. На континенту се одвијала битка амбиција не само највећих држава – СССР-а, САД и Кине, него и држава које су претендовале на лидерство у региону, као што су Индија, Пакистан, Индонезија, Јапан.

Ситуација се компликовала тешким социјално-економским положајем азијских земаља, чији је значајан део становништва живео у немаштини, а које је при томе имало велике културно-историјске и цивилизацијске традиције.

Политике несврставања у Азији држала се хетерогена група земаља, које су следиле разне, понекад супротне циљеве: Индија, Индонезија, Бурма, Цејлон, Камбоџа, Непал и Авганистан. Њихова активност је у знатној мери зависила од геополитичког положаја. У региону са нестабилном равнотежом сила то је означавало сталне измене курса спољне политике. Тако су се Бурма, Камбоџа, Индонезија час хладиле према несврстаности, час јој се поново враћале.¹⁰

Још је сложенија била ситуација у Африци. Почетком 1960-их година афричке државе, које су скоро добиле независност, масовно су објављивале своју приврженост ванблоковској политици, чиме су прилично утицале на њено

⁸ Детаљније видети у: Čavoški J., *Jugoslavija i Daleki istok – Treći svet između Jugoslavije i Kine* // Jugoslavija u Hladnom ratu, Prilozi istraživanjima, Beograd 2010.

⁹ АЈ КРР, I-4-a/6, Тројни састанак – Тито, Насер, Индира Ганди, 20–25.10.1966 // Материјал за тројни састанак; Ibid. I-3-a/101–84, СССР. Посета првог секретара СК КПСС Л. И. Брежњева СФРЈ, 22–25.10.1966 // Информативно-политички материјал // Политика несврставања.

¹⁰ Видети: АЈ КРР, I-4-a/6, Тројни састанак. Тито, Насер, Индира Ганди, 20–25.10.1966 // Материјал за тројни састанак.

претварање у реалну међународну силу. Међутим, када се средином 1960-их година тамо дестабиловала политичка и социјално-економска ситуација, показало се да савезници у несврстаности никако не могу да помогну земљама Африке у решавању проистеклих проблема. Постало је јасно да је сарадња са развијеним државама за њих питање опстанка. То је ојачало позиције САД, СРН и Француске и довело до политичке диференцијације у региону. Између афричких земаља појавио се низ територијалних сукоба. Рад Организације афричког јединства је био парализован, а политички режими нестабилни.

На крају војних преврата завереници су склонили од утицаја на власт неколико истакнутих афричких политичких радника – присталица несврставања. Тако је јуна 1965. у Алжиру избила револуција против владе Ахмеда бен Беле, а фебруара 1966. у Гани је са дужности уклоњен Кваме Нкрумах¹¹ који је потом отишао у изгнанство. До крајње тешке политичке и економске ситуације дошло је у Уганди и Кенији. У Танзанији влада није у потпуности контролисала ситуацију. Будућност Судана је била неизвесна. Замбија је била потпуно парализована због проблема Јужне Родезије.¹² Велике тешкоће, нарочито у економској сфери, искушавао је Конго, а ситуацију у Етиопији су компликовали погранични спорови са Сомалијом.¹³

Ситуација на Блиском истоку се погоршавала због унутрашњих несугласица арапског света, пре свега конфликта УАР и Саудијске Арабије око Северног Јемена¹⁴ и планова краља Фејсала за стварање Исламског пакта, који је, по религиозном принципу, требало да уједини муслиманске државе (арапске монархије, Турску, Иран, могуће Пакистан). Фејсал се надао супротстављању своје Лиге арапских држава нарочито Египту с његовим панарапским и социјалистичким погледима.¹⁵

¹¹ Исто, Indija, f-54, 46991, Telegram iz Delhija.

¹² Јужном Родезијом се називала владавина Велике Британије у Јужној Африци, а име је добила по презимену иницијатора енглеске колонијалне експанзије Сесила Д. Родса. Северни део ове територије је 1964. године добио независност и био је преименован у Замбију. Над осталим делом власт британског протектората је трајала све до 1980. године, када је званично било објављено да је створена Република Зимбабве.

¹³ DASMIP PA, 1966, Indija, f-54, 49388, Telegram iz ambasade u Delhiju, 05.03.1966.

¹⁴ У септембру 1962. у Јемени је дошло до револуције и краљевска власт је свргнута. Октобра исте године у земљи је почео грађански рат између монархиста, које је подржавала Саудијска Арабија и присталица републике, који су добили помоћ од Египта. То је довело до политичке конфронтације између Каира и Ријада и ескалације напетости у региону. Гамал Абдел Насер и краљ Фејсал су 24. августа 1965. потписали споразум који је предвиђао спровођење плебисцита у Северном Јемени о питању будућег државног уређења и повлачење египатске војних снага из земље (видети: DASMIP PA, 1965, SSSR, f-158, 430980, Telegram iz ambasade u Vašingtonu, 01.09.1965).

¹⁵ АЈ КРР, I-3-a/101–84, SSSR, Poseta Prvog sekretara CK KPSS L. I. Brežnjeva SFRJ, 22–25.10.1966 // Informativno-politički materijal // Politika nesvrstavanja.

Уз све остало ситуација се погоршавала и због све веће разлике у ставовима ванблоковских земаља. Средином 1960-их година међународна ситуација и унутрашњи политички проблеми несврстаних земаља били су препуни раскола и немогућности заједничког деловања на светској сцени. Део ванблоковских држава који се придржавао „ултра-антиимперијалистичких“ ставова и чинио „радикално крило несврставања“ – Камбоџа, Мали, Гвинеја, Сирија, Куба, Индонезија, неки народноослободилачки и леви покрети – критиковали су недовољно доследну и превише умерену позицију Индије, а индиректно – Југославије, подвлачећи чињеницу да је политика Београда и Делхија идентична.¹⁶

Ипак, ставови Индије и Југославије су се прилично или битно разликовали о низу кључних питања ванблоковске политике. Југословенске дипломате су у својим извештајима примећивале да се после смрти Џ. Нехруа 1964. године и доласка на власт Б. Шастрија, Индија још више оријентише на САД.¹⁷ Економија земље је и даље била зависна од америчке помоћи и кредита. Унутрашња политичка ситуација била је тако тешка да индијско руководство није могло самостално да реши проблеме, а чести конфликти на границама са Кином и Пакистаном доприносили су сталном расту трошкова за наоружање. Шастри није гајио велики ентузијазам у погледу развоја сарадње са Југославијом. Функционери Министарства иностраних послова Индије невољно су ишли на размену мишљења и информација са сарадницима Амбасаде СФРЈ.¹⁸

Ситуација се променила крајем јула 1965. после посете индијског премијера Југославији. Разговори лидера две државе одржани су 28. и 30. јула. По повратку с пута, у разговору са југословенским дипломатама Шастри је подвукао да је „друг Тито, по његовом мишљењу – велики светски савремени лидер“ и да „сада Индија нема ближе односе ни са једном другом земљом, осим Југославије“.¹⁹

Средином 1960-их била је тешка ситуација и у УАР. Упорно настављање панарапске политике, мешање Египта у унутрашња питања других земаља Блиског истока и стање арапско-израелских односа, који су у сваком тренутку претили ратом, довели су до тога да се УАР поново нашла под претњом међународне изолације. Учествовање египатских оружаних снага у сукобу у Јемену подривало је ауторитет Насера међу шефовима арапских држава и још више заоштравало разлике са Саудијском Арабијом. Постепено је кочен развој сарадње са Ираком. Стање односа са Сиријом (због конфликта Насера са

¹⁶ АЈ КРР, I-4-a/6, Trojni sastanak. Tito, Naser, Indira Gandhi, 20–25.10.1966 // Materijal za trojni sastanak.

¹⁷ Видети: DASMIP PA, 1965, Indija, f-50, 4194, Telegram iz ambasade u Delhiju, 03.01.1965.

¹⁸ Исто, 415969, Zabeleška o odnosima Jugoslavija-Indija, 07.05.1965.

¹⁹ Исто, 428635, Telegram iz ambasade u Delhiju, 16.08.1965.

руководством партије БААС која је била на власти²⁰) и Тунисом (у јесен 1966. између земаља су били прекинути дипломатски односи²¹) није се могло назвати ни задовољавајућим. А преврат у Алжиру против Ахмеда бен Беле довео је до тога да је Каиро изгубио свог последњег савезника у арапском свету.

Слабљење и диференцијација несврстаних земаља означавали су да сада оне нису имале могућности да спроводе активну усаглашену политику и заједно учествују у решавању најважнијих светских питања. То је подривало позиције Југославије у међународним односима и смањивало њен значај у очима лидера суперсила.

Почетком 1966. године југословенско руководство је оценило да је потребно организовати нову конференцију несврстаних.²² Претпостављало се да ће она омогућити превазилажење нагомиланих разлика, постизање јединственог става ванблоковских земаља о кључним међународним питањима и успешне покушаје за враћање изгубљених позиција на међународној сцени. Иницијатор самита је био етиопски цар Хајле Селасије. Половином фебруара 1966, у писму председнику УАР Гамалу Абделу Насеру, он је изразио мишљење да „су сазрели услови за сусрет руководиоца несврстаних земаља“. У свом одговору Насер се сложио са његовим аргументима.²³ Међутим, однос Египта, а посебно Индије, према активизацији несврстаних земаља остао је нејасан. Учесници покрета су по ставовима о многим питањима били далеко од јединства. Тако су представници УАР, на разговорима са Едвардом Кардељом у фебруару 1966. рекли да у постојећим условима нема никакве могућности за посредништво у вези са вијетнамским питањем или за спровођење било какве акције несврстаних земаља.²⁴

Петар Стамболић, председник Савезног извршног већа, боравио је од 6. до 20. марта 1966. у посети Индији, Непалу и Авганистану. Главна тема разговора била је нова конференција несврстаних. Индијски премијер Индира Ганди потврдила је своју приврженост ванблоковској политици, али се није сложила са предлогом о новом самиту. Очигледно да је разлог таквог става био њен предстојећи пут у САД и тежња да се не покваре односи са Американцима, нарочито ако се узме у обзир нестацица хране због велике суше у земљи. У југословенском Секретаријату иностраних послова били су веома незадовољни таквим одговором и у телеграму упућеном амбасадору СФРЈ у Делхију, осећала се љутитост: „Очигледно је да постоје дубоки разлози за став против одржавања конференције несврстаних. Ми то разумемо, али то

²⁰ Исто, 1966, УАР, f-189, 416627, Telegram iz ambasade u Kairu, 29.04.1966.

²¹ Исто, 1966, УАР, f-189, 416627, Telegram iz ambasade u Kairu, 29.04.1966.

²² АЈ КРР, I-2/29, Put J. B. Tita u UAR, 02–07.05.1966 // Informativno-politički materijal, 28.04.1966.

²³ DASMIP PA, 1966, Etiopija, f-33, 46411, Telegram iz Kaira, 15.02.1966.

²⁴ АЈ КРР, I-2/29, Put J. B. Tita u UAR, 02–07.05.1966 // Informativno-politički materijal, 28.04.1966.

не значи да Индија има право да наметне вето на акције других несврстаних земаља, које је јој нису по вољи“.²⁵

Мишљења су се поделила. Тако је Мали био против конференције, а Конго, Гвинеја и Етиопија – за.²⁶ При таквој расподели скоро да је одлучујући значај имао став Гамала Насера: ако би Египат подржао иницијативу Југославије, онда би Индија, као и у случају са припремом за Београдску конференцију, морала да преиспита свој став.²⁷ Почетком маја 1966. Тито се сусрео са Насером у Александрији. Судећи по свему, није му успело да убеди вођу УАР у целисходност одржавања самита. На Насера је, могуће, утицао раскол и неспособност да се дође до компромиса у Организацији афричког јединства. Бар је такав став изрекао за време разговора у Каиру са И. Ганди, почетком јула 1966. године.²⁸ Индија и УАР, иако су иступали против новог самита несврстаних, ипак су с друге стране били заинтересовани за оживљавање и активизацију ванблоковске политике. Југословенски аналитичари су веровали да би се они сложили да учествују у тројном сусрету лидера држава.²⁹

Пред Насером се 1966. године још једном појавио проблем јачања престижа његове земље на међународној сцени. Дипломатама УАР успело је да постигну побољшање односа са Сиријом³⁰; пут египатског лидера у Танзанију изгледао је као корак усусрет Африци.³¹ Насер и Хајле Селасије одиграли су конструктивну улогу у одржавању самита Организације афричког јединства у Адис Абеби,³² новембра 1966. године, што је био први озбиљан покушај да се превазиђе криза у ОАЈ. Демонстрација привржености принципима несврстаних уклапала се у општи контекст политике Каира.

У предизборној години Индири Ганди је било потребно да бирачима докаже да она спроводи независну спољну политику и наставља курс који је започео Џавахарлал Нехру. Поред жеље да се повећа бројност гласачког тела, то је диктирала и тежња да се побољшају односи са Совјетским Савезом и УАР.³³

²⁵ DASMIP PA, 1966, Indija, f-54, 413141, Telegram DSIP – ambasadi u Nju-Delhiju, 09.04.1966.

²⁶ AJ KPR, I-2/29, Put J. B. Tita u UAR, 02–07.05.1966 // Informativno-politički materijal, 28.04.1966.

²⁷ Детаљније видети у: Bogetić D., Dimić L. *Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja: prilog istoriji Trećeg sveta*, Београд, 2013.

²⁸ AJ KPR, I-3-a/38–41, Poseta predsednika Vlade Indije Indire Gandhi Jugoslaviji, 10–12.07.1966 // Zabeleška o razgovoru predsednika Tita i predsednika Vlade Indije Indire Gandhi.

²⁹ Исто, I-2/29, Put J. B. Tita u UAR, 02–07.05.1966 // Informativno-politički materijal, 28.04.1966.

³⁰ DASMIP PA, 1966, UAR, f-189, 439581, Telegram iz Kaira, 08.11.1966.

³¹ Исто, 435693, Telegram iz Kaira, 05.10.1966.

³² Исто, 442822, Telegram iz ambasade u Najrobiju, 03.12.1966.

³³ Видети: AJ KPR, I-3-a/38–41, Poseta predsednika Vlade Indije Indire Gandhi Jugoslaviji, 10–12.07.1966 // Informativno-politički materijal.

У Београд је 2. јуна 1966. стигао државни министар Индије Динеш Синг. Циљ његове посете био је да председнику Јосипу Брозу Титу уручи позив за сусрет руководиоца Индије, УАР и Југославије у Делхију. Синг је убеђивао свог сабеседника да би, с једне стране, у кризној спољној ситуацији, повезаној с несташицом хране и активношћу опозиционих партија, Индири Ганди било тешко да напусти земљу. С друге стране, претходни сусрети су се одржали у Београду и Каиру и због тога би сада било логично да се разговори организују у индијској престоници. Тито се сложио са аргументима и приметио да ни Насер неће бити против, мада ни њему није лако да напусти УАР. Настојећи да повећа број присутних страна на сусрету, Тито је испитивао могућност да у разговорима учествују Индонезија и Алжир. Синг је одговорио да Индија није против учешћа Индонезије.³⁴

У јулу 1966. Индира Ганди је посетила УАР и Југославију. Током разговора разматрана су питања обостраних односа; руководиоци су разменили своја виђења најважнијих међународних проблема и начине њиховог решавања. Посебна пажња је поклоњена индијско-пакистанском сукобу и проблему Кашмира, ситуацији у Вијетнаму и политици Кине. Такође су се постављала питања у вези са несврстанима и потребом ширења круга ванблоковских држава.³⁵ „У кризи није само политика несврставања, већ и међународни односи у целини“³⁶ – приметио је Тито. Кључна тема разговора несумњиво је био предстојећи сусрет у Делхију. Шефови Индије и УАР дошли су до закључка да би присуство представника још једне до две земље изазвало незадовољство других.³⁷ Они су сматрали да би било пожељно да се састанак одржи у уском кругу и да се не подстичу тежње неких других држава да заузму лидерске позиције у ванблоковском покрету, и самим тим унесу додатне несугласице. Југославија је морала да се сложи са таквим решењем.

У оквиру припреме сусрета шефова Индије, УАР и СФРЈ, 2–11. октобра 1966. одржани су разговори министара иностраних послова три земље. Стране су брзо решиле техничка питања, делимично повезана с дневним редом делхијског самита. Камен спотицања, међутим, била је припрема нацрта коминикеа.

Индијска страна је сматрала да сусрет треба да има карактер манифестације, а да њен закључни документ у суштини постане декларација, са мак-

³⁴ Исто, I-3-a/38–38, Prijem ministra inostranih poslova Indije Dinesh-a Sing-a kod predsednika Tita, 02.06.1966 // Zabeleška o razgovoru druga predsednika sa državnim ministrom i ministrom inostranih poslova Indije Dinešom Singom, 02.06.1966.

³⁵ Видети: AJ KPR, I-3-a/38–41, Poseta predsednika Vlade Indije Indire Gandhi Jugoslaviji, 10–12.07.1966; DASMIP PA, 1966, Indija, f-54, 428601, Telegram iz ambasade u Delhiju, 30.07.1966.

³⁶ Bogetić D, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–1971*, Beograd 2012, 206.

³⁷ AJ KPR, I-3-a/38–41, Poseta predsednika Vlade Indije Indire Gandhi Jugoslaviji, 10–12.07.1966 // Informativno-politički materijal.

симално општим позицијама: коегзистенција, несврстаност, разоружање, економска сарадња, колонијализам.³⁸ Желећи да покаже независност своје спољне политике, а да се при том ни са ким не посвађа, Индија је припремила сасвим специфичан пројекат, у којем су се, на пример, империјализам и колонијализам сводили искључиво на политику Португалије у Анголи и Мозамбику, а проблем Вијетнама се уопште није помињао.

Дипломате УАР су саставиле кратак и крајње конкретан документ, у којем се основна пажња поклањала проблемима колонијализма и разоружања (међу њима неширењу атомског оружја), разматрала се ситуација у Вијетнаму и Палестини. При томе египатске дипломате апсолутно нису желеле да иду на уступке Индији.³⁹

Југословени су се залагали за изношење јасних ставова о најважнијим међународним питањима и протестовали против коришћења формулација које су већ биле јавно изречене у ОУН или на другим форумима,⁴⁰ како је то иначе хтела Индија.

Током бурних дебата стране су дошле до компромисног нацрта коминикеа који је, мада је садржао низ општих ставова и опрезних оцена, био све ближе египатској и југословенској варијанти. У његовом тексту је констатовано да је „подударање погледа о основним међународним проблемима карактеристично за блиско пријатељство, које постоји између влада и народа три земље“. Изражена је „дубока забринутост због претњи миру у целом свету“, чији је пораст у вези са „све већом применом политике силе“. Стране су потврдиле своју приврженост принципима мирне коегзистенције и осудиле су испољавање неоколонијализма. Критици је, такође, подвргнута „инострана интервенција“ у Вијетнаму (мада није било директно указано да ли се она остварује са америчке стране или стране Северног Вијетнама). Лидери Индије, УАР и Југославије позвали су Сједињене Америчке Државе да престану са бомбардовањем и повуку трупе из Вијетнама, и на тај начин признају „право јужновијетнамског народа да самостално бира свој политички, економски и друштвени систем“. Наглашавана је потреба непосредног и коначног завршетка процеса деколонизације у Анголи, Мозамбику, Португалској Гвинеји и Зимбабвеу. Стране су подржале права Палестинаца и осудиле политику апартејда у ЈАР. Критици је била подвргнута и делатност империјалистичких и реакционарних снага на Блиском истоку, која „угрожава мир и безбедност не само у том региону, већ и у целом свету“. Тито, Насер и Ганди су осудили убрзање трке у наоружању, поз-

³⁸ Исто, I-4-a/6, Trojni sastanak Tito, Naser, Indira Gandhi, 20–25.10.1966 // Materijal o sastanku tri ministra inostranih poslova

³⁹ AJ KPR, I-4-a/6, Trojni sastanak Tito, Naser, Indira Gandhi, 20–25.10.1966 // Materijal o sastanku tri ministra inostranih poslova.

⁴⁰ Исто.

вали су на потписивање споразума о општем и потпуном разоружању, о забрани ширења атомског наоружања и о забрани вршења подземних проба тог наоружања. Велика пажња је била поклоњена питањима економског и друштвено-политичког развоја земаља Азије и Африке, као и међународној сарадњи. Стране су високо оцениле улогу Конференције ОУН о трговини и развоју.⁴¹

Разговори Ј. Броза Тита, Г. Насера и И. Ганди, одржани 20–25. октобра 1966. у Делхију, нису били регулисани строгим оквирима програма. После церемоније свечаног отварања одржано је неколико затворених седница на којима су учествовале делегације Индије, УАР и Југославије и било је низ сусрета првих личности насамо или у троје.

По претходном договору, на церемонији отварања наступ Индире Ганди се у првом реду дотицао ситуације у Азији, Насер је основну пажњу поконио ситуацији у Африци, а Тито се усредсредило на ситуацију у Европи.

Премијер Индије је оценила да у том тренутку Европа није више центар светске напетости већ Азија. Она је посебну пажњу обратила на политику Кине, назвавши је главним фактором дестабилизације ситуације. Такође, много је говорила о Пакистану, позицији Јапана и значају који Индонезија треба да да спровођењу ванблоковске политике.⁴²

Гамал Абдел Насер је подвукао да совјетско-кинески конфликт негативно утиче на развој међународних односа, неефикасним је прогласио акције социјалистичких земаља за заштиту вијетнамских интереса и констатовао пораст утицаја САД у Азији. Говорећи о ситуацији у муслиманском свету, подвргао је критици деловање влада неких земаља против комунистичких партија. Изражујући стање у Африци, Насер је напоменуо да је она „разједињена као никад“⁴³.

⁴¹ АЈ КРР, I-4-a/6, Тројни sastanak Tito, Naser, Indira Gandhi, 20–25.10.1966 // Коминике.

⁴² Претендујући на водећу улогу у Азији и Африци, Индонезија се средином 1960-их година нашла у спољнополитичкој изолацији. Цакарта се посвађала и са САД и са Совјетским Савезом и, осим тога, одустала од политике несврставања. Кина, главни савезник Индонезије, није могла да јој обезбеди довољну помоћ, позивајући је да се „ослања на своје снаге“. После територијалног конфликта Индонезије и Малезије, ОУН је стала на страну ове друге земље, а Индонезија је у знак протеста најавила излазак из чланства те организације. У унутрашњој политици, индонезански председник Ахмед Сукарно лавирао је између два пола – војне и комунистичке партије. После саопштења о критичном стању његовог здравља, комунисти су организовали покушај државног преврата. Армија је угушила пуч и заузела водеће позиције. Муслиманске организације су, уз знање и чак подршку војске, организовале покољ присталица комунистичке партије, у којем је, по разним подацима, погинуло од 87.000 до 300.000 људи. Показало се да је Сукарно неспособан да промени ситуацију и 11. марта 1966. био је приморан да поднесе оставку. Предао је пуномоћ шефу извршне власти, генералу Сухарто. Став војске је био да се Индонезија врати у ОУН, нормализује односе са Малезијом и дистанцира од Кине. Поново је објављено да је Индонезија привржена политици несврставања (Видети: АЈ КРР, I-4-a/6, Тројни sastanak Tito, Naser, Indira Gandhi, 20–25.10.1966 // Materijal za trojni sastanak).

⁴³ АЈ КРР, I-4-a/6, Тројни sastanak Tito, Naser, Indira Gandhi, 20–25.10.1966 // Оцена Тројног sastanka.

Јосип Броз Тито је много пажње посветио стратешким разлозима нестабилности у свету, које је он видео у дезинтеграцији блокова у Европи. Југословенски председник се посебно осврнуо на улогу Француске. Велику пажњу је поконио совјетско-кинеском сукобу и односима између Југославије и њених суседа на Балкану.

Важна тема за расправу која је уследила био је положај земаља у развоју и утицај који на њих врше међународни односи. Стране су се сложиле са тим да се економска ситуација тамо стално погоршава и то су повезале са све суровијим условима кредитирања, опадањем цена ресурса и растом националног дуга.

При усаглашавању текста коминикеа, као што се и очекивало, највише спорова су изазвале формулације повезане са ратом у Вијетнаму. Индијска страна се залагала за узајамно условљен прекид бомбардовања ДРВ и превазилажење стања непријатељства између сукобљених страна, а Југославија је инсистирала на безусловном престанку бомбардовања. Уједињена Арапска Република је на крају подржала СФРЈ, што је Индиру Ганди принудило да попусти. У супротном случају, у коминикеу се уопште не би поменуо Вијетнам, а Југославија и Египат би потом говорили о том питању посебно.⁴⁴ Занимљиво је да су руководиоци ДРВ молили Насера да се уопште не разматра вијетнамски сукоб, наводећи своје неслагање са ставом Југославије и Индије.⁴⁵

Овај састанак није могао да оконча кризу у ванблоковском покрету, која се наставила све до почетка 1970-их година. Међутим, састанак је допринео достизању великог узајамног разумевања и развоју сарадње између Индије, УАР и Југославије. Осим тога, у условима кризе политике несврставања, њеним лидерима је успело да покажу своју принципијелну приврженост политици несврставања, мада је сваки од њих под тим подразумевао нешто своје.

По договору Насера, Тита и Индире Ганди, децембра 1966. у Делхију је одржан сусрет министара економије три земље. Одлучено је да се донесу мере у циљу повећања робног промета, слабљења царинских баријера, унапређења система узајамног плаћања. Разматрала се могућност заједничке производње низа индустријских артикала и полуфабриката, као и добијања неких врста сировина. Стране су се сложиле са потребом развоја сарадње у области туризма и пловидбе, као и стварања неких заједничких техничких пројеката.⁴⁶

Сусрети шефова три кључне ванблоковске државе нису постали редовни највише због става Индије. Убедивши бираче у независност од САД и континуитет у спровођењу курса Џ. Нехруа, и освојивши победу на парламентар-

⁴⁴ АЈ КРР, I-4-a/6, Тројни састанак Тито, Naser, Indira Gandhi, 20–25.10.1966 // Оцена Тројног састанка.

⁴⁵ Архив спољне политике Руске Федерације – Архив внешней политики Российской Федерации (Даље - АВП РФ), Ф. 079, Оп. 21, П. 55, Д. 30, Л. 12.

⁴⁶ Исто, Ф. 0144, Оп. 53, П. 214, Д. 24, Л. 146, О питању економске сарадње између УАР, Индије и СФРЈ, 23.11.1967.

ним изборима, Индира Ганди је наставила да следи традиционалне принципе индијске спољне политике. Индија је, као и за време Нехруа, лавирала између суперсила и била склона томе да у други план стави учествовање у акцијама ванблоковских земаља, јер би то могло негативно да утиче на односе са Вашингтоном и Москвом. Из тог разлога је Делхи отказао учествовање у новом сусрету три земље, који је био планиран за август 1967. године.

Превела: Ранка Рађеновић